

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Ivana Gašić

**UČINKOVITE STRATEGIJE TRETMANA PROBLEMA U
PONAŠANJU U RAZREDNOM OKRUŽENJU: PERSPEKTIVA
UČITELJA**

DIPLOMSKI RAD

Slavonski Brod, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

**UČINKOVITE STRATEGIJE TRETMANA PROBLEMA U
PONAŠANJU U RAZREDNOM OKRUŽENJU: PERSPEKTIVA
UČITELJA**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Pedagogija djece s posebnim potrebama

Mentor: doc. dr. sc. Maja Brust Nemet

Student: Ivana Gašić

Matični broj: 2892

Modul: A

Slavonski Brod, rujan, 2019.

SAŽETAK

Stjecanje je akademskih vještina cilj obrazovanja za sve učenike, pa i za učenike s problemima u ponašanju. Međutim učenici s problemima u ponašanju općenito imaju poteškoće u komunikaciji i socijalizaciji te zbog nepostojanja učinkovitih tretmana problema u ponašanju ovim učenicima je i teže postići školski uspjeh. Bouillet (2012) navodi kako se autori slažu da su akademska postignuća i socijalno ponašanje međusobno recipročno povezani, te da deficit u jednom području može voditi problemima u drugome području. Stoga su strategije u radu s učenicima s problemima u ponašanju važan alat kako bi se na odgovarajući način odgovorilo na zadovoljavanje njihovih emocionalnih, socijalnih i akademskih potreba. Cilj je ovog rada dati pregled strategija i bitnih informacija o učenicima s problemima u ponašanju koje učitelji mogu primijeniti u svakodnevnom radu s učenicima s problemima u ponašanju. Prikaz obuhvaća pregled literature koja se odnosi na probleme u ponašanju općenito; dijagnoza, simptomi, rizični i zaštitni čimbenici, aktivni i pasivni problemi u ponašanju, zatim strategije tretmana problema u ponašanju, prevencija i kompetencije učitelja te odgoj i obrazovanje učenika s problemima u ponašanju u RH.

Ključne riječi: problemi u ponašanju, učenici, učitelji, strategije

ABSTRACT

Acquisition of academic skills is the goal of education for all students, including students with behavioral problems. However, students with behavioral problems generally have difficulties in communication and social relationships, and because of the lack of effective treatments for behavioral problems, it is even more difficult for these students to achieve school success. Bouillet (2012) states that the authors agree that academic achievement and social behavior are reciprocally linked, and that a deficit in one area may lead to problems in another area. Therefore, strategies for working with students with behavioral problems are an important tool to respond appropriately to meeting their emotional, social and academic needs. The aim of this paper is to provide an overview of strategies and essential information about students with behavioral problems that teachers can apply in their daily work with students with behavioral problems. The review provides an overview of the literature relating to behavioral problems in general; diagnosis, symptoms, risk and protective factors, active and passive behavioral problems, then strategies for treatment of behavioral problems, prevention and competence of teachers, and education and education of students with behavioral problems in the Republic of Croatia.

Keywords: behavioral problems, students, teachers, strategies

Commented [MN1]: Dodati iza sažetka na hrvatskom i engleskom do 5 ključnih riječi na način
Ključne riječi: problemi u ponašanju, učenici, učitelji, strategije

SADRŽAJ

UVOD	
1. PROBLEMI U PONAŠANJU	3
1.1. Aktivni i pasivni problemi u ponašanju.....	4
1.2. Rizični i zaštitni čimbenici	6
1.2.1. Uloga obitelji u razvoju problema u ponašanju	6
1.2.2. Uloga školskog okruženja i vršnjaka u razvoju problema u ponašanju	7
2. STRATEGIJE TRETMANA PROBLEMA U PONAŠANJU U RAZREDNOME OKRUŽENJU	9
2.1. Empirijski provjerene strategije.....	9
2.2. Ostale strategije namijenjene suzbijanju problema u ponašanju u školskome okruženju	11
2.3. Dosadašnja istraživanja učinkovitih strategija tretmana problema u ponašanju u razrednom okruženju	17
3. KOMPETENCIJE UČITELJA I PREVENCIJA PROBLEMA U PONAŠANJU	2049
4. ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE S PROBLEMIMA U PONAŠANJU U RH.....	2224
5. ZAKLJUČAK	2524
6. LITERATURA.....	2625

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

Field Code Changed

UVOD

„Poremećaji u ponašanju su ponašanja koja odstupaju od uobičajenih standarda ili normi koji vrijede za određenu dob djeteta u određenom socijalnom okruženju, a koje to okruženje, zbog mogućih posljedica za dijete i/ili okolinu, smatra štetnima i/ili opasnim pa stoga trebaju poseban tretman“ (Bouillet, 2010:179). Termin je poremećaji u ponašanju zamijenjen u novije vrijeme terminom problemi u ponašanju. Razlog je tome jačanje inkluzije u obrazovanju te uvođenje termina koji su manje stigmatizirajući, jer je osoba kojoj je potrebna dodatna podrška u socijalnoj integraciji prije svega osoba, dok su njene poteškoće samo jedan njen dio te je ne definiraju u cijelosti. Etiologija je problema u ponašanju multikauzalna. Različiti se oblici problema u ponašanju isprepliću te je teško utvrditi granicu između njih pa prema tome bilo kakva klasifikacija problema u ponašanju nije u potpunosti točna. No jedna od poznatijih podjela je ona koja probleme u ponašanju dijeli na pasivne (internalizirane) i aktivne (eksternalizirane) (Bouillet i Uzelac, 2007). Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 87/2008) propisuje da su i učenici s problemima u ponašanju i emocionalnim problemima učenici s posebnim odgojno obrazovnim potrebama, te sukladno tome zahtijevaju stručne tretmane.

Prema Bouillet (2012) stjecanje je akademskih vještina cilj obrazovanja, pa i za one s problemima u ponašanju. Međutim, učenici s problemima u ponašanju imaju probleme u razvijanju prijateljstava, vršnjačkih odnosa, u komunikaciji općenito. Ako školsko okruženje na vrijeme učinkovito ne reagira na rane znakove problema u ponašanju takvih učenika i ne poduzme učinkovite strategije njihova suzbijanja, učenicima s problemima u ponašanju uz brojne druge poteškoće, bit će teško postići i školski uspjeh. Bouillet (2012) navodi kako se autori slažu da su akademska postignuća i socijalno ponašanje međusobno recipročno povezani, te da deficit u jednom području može voditi problemima u drugome području. U istraživanju Tomljenović i Nikčević Milković (2005) uočena je značajna pozitivna povezanost između samopoštovanja i školskog uspjeha, te značajna negativna povezanost između ispitne anksioznosti i samopoštovanja, kao i školskog uspjeha. Rezultati istraživanja Vulić-Prtorić i Lončarević (2016) pokazuju najveću povezanost školskog neuspjeha sa simptomima depresije i anksioznosti. Jedan je od ciljeva istraživanja Grozdek, Kuterovac Jagodić i Zarevski (2007) bio i provjeriti razlike u samopoimanju među srednjoškolcima različitog školskog uspjeha te su rezultati pokazali kako učenici najslabijeg školskog uspjeha smatraju da su lošiji u regulaciji ponašanja. Prema Grozdek, Kuterovac Jagodić i Zarevski (2007) uspjeh u školi kod

učenika povećava osjećaj vlastite vrijednosti dok neuspjeh dovodi do osjećaja nekompetentnosti. Istraživanja problema u ponašanju su važna jer su strategije u radu s učenicima s problemima u ponašanju ključan alat kako bi se na odgovarajući način odgovorilo na zadovoljavanje njihovih emocionalnih, socijalnih i akademskih potreba. Budući da je zakonom određeno, učitelji su dužni učenicima s problemima u ponašanju osigurati primjerene oblike odgoja i obrazovanja. Prema tome važno je da su učitelji upoznati s empirijski provjerenim djelotvornim strategijama tretmana problema u ponašanju. I upravo je zato neophodno provoditi što više istraživanja ovoga problema kako bi se proširila baza učinkovitih strategija tretmana problema u ponašanju.

1. PROBLEMI U PONAŠANJU

Neki od najčešćih kriterija za prepoznavanje problema u ponašanju jesu odstupanje od uobičajenoga, normalnoga ponašanja, štetne posljedice za okolinu ali i za sebe, te potreba za tretmanom. Ipak, svako rizično ponašanje ne mora biti povezano s problemima u ponašanju. Kako bi se neko ponašanje nazvalo poremećajem u ponašanju, odnosno problemom u ponašanju, prema Koller-Trbović (2004) potrebno je zadovoljiti određene kriterije:

- trajanje poremećaja: o poremećaju se govori ako odstupanje traje dulji period (od tri do šest mjeseci i dulje) ili ako nastane nagla promjena u ponašanju,
- intenzitet poremećaja: težina poremećaja, gdje se spominju blagi, umjereni i teški poremećaji, odnosno umjerena i vrlo visoka rizičnost,
- prisutnost poremećaja u određenoj sredini: pri čemu su opasniji i teži poremećaji oni koji se pojavljuju u više različitih sredina (npr. obitelj, škola, društvo vršnjaka),
- prisutnost većeg broja različitih poremećaja: poremećaji se intenziviraju te se pojavljuju novi oblici ako se ne intervenira,
- socijalni ili kulturni kriterij gdje se poremećaj ne procjenjuje na isti način u različitim sredinama ili za različiti spol ili dob i dr.,
- hitnost intervencije,
- prethodno poduzete intervencije i njihovi rezultati.

Velki i Romstein (2015) navode sljedeće kriterije:

- ponašanje koje se rijetko javlja u općoj populaciji (ponašanja koja odstupaju od prosječnih ponašanja populacije), ali i visoku inteligenciju (koja se rijetko javlja u općoj populaciji) i koja nije znak bolesti ili abnormalnosti;
- ponašanje koje krši društvene norme i prijeti ili izaziva nelagodu osobama koje su prisutne u trenutku kada se ono odvija
- stanje koje ljudima izaziva jaku patnju i bol
- ponašanje koje ometa osobu u funkcioniranju, onesposobljava je
- ponašanje koje se javlja kao neočekivani odgovor na okolinske uvjet

1.1. Aktivni i pasivni problemi u ponašanju

Bouillet i Uzelac (2007) su klasificirali probleme u ponašanju na aktivne i pasivne, odnosno internalizirane i eksternalizirane. Isto dijete može manifestirati i jedne i druge oblike problema u ponašanju. Pasivni se oblici odnose na ponašanje kojim dijete nanosi štetu samom sebi dok se aktivni odnose na nekontrolirano i prema drugima usmjereno ponašanje.

Prijašnja istraživanja pokazuju da se, u odnosu na simptome koje djeca iskazuju, poremećaji u djetinjstvu i adolescenciji mogu podijeliti u dvije skupine (Davison i Neale, 1996):

- prvoj skupini pripadaju djeca koja ispoljavaju vanjske simptome poremećaja, eksternalizirane, odnosno koja ne mogu dovoljno dobro kontrolirati vlastito ponašanje, a to su djeca s hiperaktivnim poremećajem/poremećajem pažnje i poremećajem ophođenja;
- drugoj skupini pripadaju djeca čiji simptomi nisu izvana vidljivi, internalizirani su, odnosno djeca koja trpe određeno stanje, a ono nije vidljivo izvana; to su djeca s anksioznim i depresivnim poremećajima.

Bornstein, Hahn i Haynes (2010) navode kako eksternalizirani oblici problema u ponašanju uključuju probleme s pažnjom, samokontrolom, kao i antisocijalna i agresivna ponašanja, dok se internalizirana ponašanja odnose na depresivna raspoloženja, povučенost, anksioznost, osjećaj inferiornosti, sramežljivost, preosjetljivost, te osjećaje somatskih poteškoća.

Opić (2007) također navodi neka ponašanja okarakterizirana pasivnim simptomima kao što su plačljivost, plašljivost, nemarnost, potištenost i nezainteresiranost.

- Plačljivost – prisutna je kod učenika koji iskazuju ispade plača, a koji nisu uzrokovani nekom vanjskom situacijom i obratno, te kod učenika koji teško ili uopće ne mogu kontrolirati emocije.
- Plašljivost – plašljivi se učenici često drže po strani od svojih vršnjaka, na pitanja učitelja odgovaraju tihim i nesigurnim glasom, a kada se nađu napadnuti od strane kolega izbjegavaju svađu. Kod takvih učenika mogu biti vidljivi simptomi poput uznemirenosti, bljedila, pojačanog znojenja, napetosti, zbunjenosti ili neodlučnosti.
- Nemarnost – takvi su učenici često indiferentni prema školskim obavezama, zaboravljaju zadaće, ne nose školski pribor i lako gube interes za rad.

- Potištenost – javlja se kod učenika koji su izrazito šutljivi, bezvoljni. Takvi učenici često pokazuju znakove depresivnosti poput krajnje povučenosti, mrzovoljnosti, otrešitosti, pasivnosti i tjeskobe.
- Nezainteresiranost – nezainteresirani se učenici nedovoljno odgovorno odnose prema zadacima, ometaju nastavnike i ostale učenike. Kod takvih se učenika javlja sklonost bježanju s nastave.

Opić (2007) navodi i nekoliko ponašanja koja pokazuju eksternalizirane simptome, a to su: fizička i verbalna agresivnost, nametljivost i naglašena potreba za pažnjom, nediscipliniranost, laganje, a prkos prema Opiću (2007) pripada i u pasivna i u aktivna ponašanja.

- Fizička agresivnost – prepoznaje se onda kada su učenici skloni rješavati probleme konfliktima ili tučnjavama, u određenim su situacijama skloni uništavanju predmeta, simbola ili nekih drugih objekata.
- Verbalna agresivnost – učenici skloni verbalnoj agresivnosti koriste se zlobnim ogovaranjem, upućuju rasističke primjedbe, rugaju se i omalovažavaju.
- Laganje – prepoznaje se u neistinama kada učenici pokušavaju primjerice, opravdati neopravdane sate ili iznuditi bilo koju korist, u modificiranju istine na način koji njima odgovara kako bi bili prihvaćeni od strane vršnjaka, laganje kako bi prebacili krivnju na nekoga drugog, te izbjegli krivnju ili kaznu za koju su sami odgovorni.
- Nametljivost – nametljivi učenici teže tomu da budu zapaženi i uočeni. Onda kada ih drugi ne doživljavaju služe se upadicama, neprimjerenim komentarima ili dobacivanjima samo kako bi skrenuli pažnju na sebe. Takvi su učenici skloni upadati u riječ, a njihove upadice nisu povezane s nastavnim sadržajem.
- Nediscipliniranost – nedisciplinirani su učenici često neugodni u komunikaciji, skloni negativnom isticanju i samodokazivanju, a često i ne ispunjavaju školskih obaveza. Takvim učenicima često nedostaje motivacije za rad, pa se stoga dosađuju i zadirkuju druge učenike.
- Prkos – prkosno se ponašanje kod učenika prepoznaje u odbijanju ispunjavanja školskih obaveza i u naglašavanju vlastitog bunta prema školi. Na takve učenike kazna često ne djeluje, te se oni prema njoj postavljaju vrlo indiferentno. Prkosni su učenici skloni plakanju bez razloga, napadima bijesa, udaranju nogama o pod, lupanju šakama ili valjanju po podu.

1.2. Rizični i zaštitni čimbenici

Čimbenike koji utječu na razvoj djeteta Kranželić-Tavra (2002) dijeli na zaštitne i rizične čimbenike. One čimbenike koji utječu na razvoj djece i mladih, a koji povećavaju vjerojatnost pozitivnih razvojnih ishoda, naziva zaštitnim čimbenicima, a pod rizičnima smatra sve one utjecaje i karakteristike osobe i okruženja koji pozitivne ishode čine manje vjerojatnima.

1.2.1. Uloga obitelji u razvoju problema u ponašanju

Obitelj je mjesto primarne socijalizacije djeteta. Problemi u ponašanju najčešće su rezultat neuspješne socijalne integracije. Stoga je komunikacija u obitelji vrlo bitna što je i dokazano istraživanjima. Prema istraživanju Tasić (1994) doživljaj komunikacije s roditeljima djece koja ne iskazuju probleme u ponašanju značajno se razlikuje od doživljaja komunikacije s roditeljima djece koja iskazuju probleme u ponašanju. Djeca koja pokazuju određene probleme u ponašanju doživljavaju da je razina njihove komunikacije s ocem i majkom niska, kao i razina međusobnog podržavanja članova obitelji, dok je kod djece koja ne pokazuju probleme u ponašanju ta razina komunikacije i međusobnog prihvaćanja visoka. Bašić i Žižak (1992) u svome istraživanju navode da uzrok koji potiče razvoj preddelinkventnog ponašanja vide u nedostatnoj komunikaciji, neiskrenoj komunikaciji, komunikaciji koja nema pozitivnih poruka, te komunikaciji koja se odvija samo zbog materijalnih dobiti. Otpor prema autoritetu veže se uz nedostatnu komunikaciju, uz obitelj kao mjesto u kojemu se dijete ne osjeća ugodno, uz komunikaciju iz koje se iščitavaju neugodne poruke, uz članove obitelji individualiste, te uz komunikaciju koja za obilježje ima omalovažavanje.

Dakako da najbitniju ulogu u obitelji imaju roditelji. Prema Mrnjavac (2014) djeca s problemima u ponašanju i emocionalnim poteškoćama češće dolaze iz obitelji bez prisutnosti jednog roditelja, pri čemu je značaj tog odsustva bitno veći ako se odlazak dogodio prije polaska u školu.

Koliko je obitelj bitna u razvoju djeteta i o njezinom utjecaju na razvoj ličnosti može se vidjeti i u važećoj klasifikaciji bolesti ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) gdje su navedeni faktori koji utječu na stanje zdravlja, kao naprimjer:

- Z 61: gubitak ljubavi u djetinjstvu, događaji koji su uvjetovali gubitak samopoštovanja u djetinjstvu, promjena strukture odnosa u porodici, fizičko i seksualno zlostavljanje;
- Z 62: sindrom lošeg postupanja, emocionalno zanemarivanje djeteta, nedovoljni roditeljski nadzor, pretjerano roditeljsko šticeenje djeteta, neprijateljstvo prema djetetu i postupanje prema djetetu kao prema žrtvenom jarcu, neprikladan pritisak roditelja;
- Z 63: problemi u bračnom odnosu, nedovoljna potpora porodice, odsutnost člana porodice.

1.2.2. Uloga školskog okruženja i vršnjaka u razvoju problema u ponašanju

Prema Kranželić-Tavra (2002) iako je uloga obitelji ključna u razvoju djeteta, i škola ima značajnu ulogu u razvoju djeteta. Naime škola poslije obitelji postaje mjesto stjecanja prijateljstava, razvoja međuljudskih odnosa, učenju odgovornosti ali i modificiranju ponašanja usvojenih u obitelji.

Williams, Ayers i Arthur (1997, prema Kranželić-Tavra, 2002) navode rizične čimbenike vezane uz školsko okruženje. U takve čimbenike ubrajaju školski neuspjeh, siromašno akademsko postignuće, disciplinske probleme, te nedostatnu privrženost školi. Nadalje, rani problemi u ponašanju, a ponajviše agresivno ponašanje i slabe veze s vršnjacima vezane su uz probleme školskog postignuća (Kranželić-Tavra, 2002).

Kranželić-Tavra (2002) ističe važnost zaštitnih čimbenika koji su potrebni za podupiranje pozitivnog i zdravog razvoja djeteta. U zaštitne čimbenike ubraja: socijalnu, emocionalnu i kognitivnu kompetentnost, privrženost školi, predanost učenju, sposobnost održavanja i stvaranja pozitivnih odnosa u školi, te postojanje važnih odraslih osoba u školskom okruženju za dijete.

Prema Sutherland (2004) učenici s emocionalnim i ponašajnim teškoćama iskazuju ponašanja poput agresivnosti i izbjegavanja rješavanja zadataka.

Iako vršnjaci nisu direktno odgovorni za razvoj problema u ponašanju, dobre veze s vršnjacima su dakako od izuzetne važnosti za emocionalni i socijalni razvoj djeteta.

Prema Cakić i Tivčić-Bećirević (2009) neprihvaćenost od vršnjaka može pridonijeti razvitku neprimjerenih i nepoželjnih ponašanja.

Odbačeno je dijete u usporedbi s popularnim ili prosječnim djetetom znatno hiperaktivnije, opsesivno-kompulzivnije, agresivnije te osjetljivije na stres. Do odbačenosti mogu dovesti različita ponašanja, kao što su socijalno povlačenje i neprijateljstvo, ozbiljni poremećaji u ponašanju, nasilno ponašanje prema vršnjacima, snažni psihički poremećaji (Klarin, 2006).

Zubak (2007) je provela istraživanje kojemu je cilj bio utvrditi kvalitetu školskog okruženja te tako istražiti rizične i zaštitne čimbenike. Uzorak je činilo 180 učenika šest osnovnih škola s područja Istarske županije. Rezultati su pokazali da bi njih 70,6% išlo u drugu školu, 70-93% učenika smatra da se u školi stječu korisna znanja. Ono što bi mogao biti rizičan čimbenik jest da njih trećina smatra da u školi postoje nasilni učenici, a četvrtina učenika loše procjenjuje ponašanje učenika i način rješavanja problema.

2. STRATEGIJE TRETMANA PROBLEMA U PONAŠANJU U RAZREDNOME OKRUŽENJU

Brojni se autori slažu da su akademsko postignuće i socijalno ponašanje međusobno recipročno povezani, te da problemi u jednome području vode k problemima u drugome. Stoga su strategije u radu s učenicima s problemima u ponašanju važan alat kako bi se na odgovarajući način odgovorilo na zadovoljavanje njihovih akademskih potreba.

2.1. Empirijski provjerene strategije

Prilagodba kurikuluma temeljem funkcionalne procjene učenika jest strategija poučavanja koja se odnosi na identificiranje obrazovnih aktivnosti koje su povezane s problematičnim ponašanjem (Kern, Delaney, Clarke, Dunlap, Childs, 2001). U ovoj se strategiji informacije prikupljaju izravnim promatranjem i intervjuiranjem sudionika, uključujući i učenike. Na osnovu dobivenih rezultata se postavlja hipoteza za svakog pojedinog učenika kojom se opisuje odnos između određenog ponašanja i kurikularne aktivnosti te se sukladno interesima učenika prilagođavaju aktivnosti, npr. učenik koristi problematično ponašanje kako bi izbjegao zadatke i vježbe, no ima interesa za rad na računalu. Pretpostavlja se da će se frekvencija pojavljivanja problematičnog ponašanja smanjiti ako mu se omogući pisanje zadataka i vježbi na računalu.

Samo-procjena učitelja o korištenju nagrađivanja učenikova ponašanja je jedna od strategija usmjerena pozitivnom potkrjepljenju pozitivnog ponašanja kod učenika s problemima u ponašanju. Poznato je od prije već da nagrade i pohvale povoljno djeluju na učenike, a s obzirom na okolnosti učenici s problemima u ponašanju rijetko ih primaju (Sutherland, Wehby, 2001). Bouillet (2013) prema Alter, Wyrick, Brown, Lingo (2008) navodi strategiju ulančavanje žetona koja se zasniva na prikupljanju žetona. Učenik dobiva žeton u slučaju manifestiranja primjerenog ponašanja. Određeni broj žetona omogućuje mu zamjenu za unaprijed dogovorenu nagradu (željenu igračku, predmet, hranu, računalo i sl.). Važno je također osigurati i prilike da učenik bude uspješan.

Prema Parsonsonu (2012) pozitivno potkrjepljenje je osnova za poticanje i održavanje poželjnog ponašanja. No ipak neki učitelji odbijaju ovu strategiju u uvjerenju da će takvim načinom umanjiti intrinzičnu motivaciju učenika da sudjeluje u aktivnosti. Međutim

Parsonson također naglašava da djeca uče suštinsku vrijednost aktivnosti ako im omogućimo pristup i uživanje u aktivnosti popraćeno nagradama.

Vršnjačku pomoć u učenju jest strategija koja se koristi kao dopunska aktivnost. Bouillet (2013) objašnjava ovu strategiju kao strategiju koja se temelji na strukturiranim aktivnostima, interakciji, izmjeni povratnih informacija, te izmjeni uloga između učenika pomagača i učenika kojemu je potrebna pomoć. Uloga je učitelja dakako bitna jer je potrebno dobro odabrati parove i davati stalnu potporu.

Samo-procjenjivanje učenika je prema Bouillet (2013) intervencija u kojoj učenici procjenjuju vlastiti napredak u odnosu na unaprijed definirane kriterije. Učenici na osobnom grafikonu ucrtavaju podatke o svom ponašanju i time si stvaraju vizualnu predodžbu svog ponašanja i učestalosti pojedinih ponašanja.

Sustav odgovaranja učenika pomoću posebnih kartica je jedna od strategija koja potiče aktivno sudjelovanje u nastavi učenika s problemima u ponašanju budući da je njihova participacija u nastavi na niskom nivou (George, 2010). Radi se o manipulativnim karticama koje učenici koriste prilikom odgovaranja na pitanja učitelja. Te kartice mogu sadržavati odgovore poput da/ne, točno/netočno, ili ih mogu samostalno dopunjavati.

Program poučavanja usmjeren na kontekst (Mulcahy, Krezmien, 2009) jest strategija koja učenicima omogućuje bolje razumijevanje sadržaja povezivanjem sa stvarnim životom. U istraživanju Mulchay i Krezmiena (2009) radilo se o geometriji, gdje su se sadržaji iz geometrije povezivali s urbanističkim konceptima, zgradama, parkovima i sl. Učenici su tražili geometrijske oblike, mjerili ih, stavljali u međusobne odnose uz pomoć kartica na koja su se nalazile glavne formule i definicije. Rezultati su istraživanja pokazali da su svi učenici povećali svoje geometrijske vještine, s ograničenom sposobnošću transferiranja znanja na druge, slične probleme.

Kartice za dnevno izvještavanje o ponašanju učenika jest jedna od strategija koja uključuje praćenje ponašanja učenika kod kuće i u školi. Prema Burke, Vannest, Davis, Davis, Parker (2009) ova strategija uključuje: identifikaciju i egzaktno definiranje pro-socijalnog i/ili problema u ponašanju, ocjenu manifestiranja tog ponašanja (najmanje jednom dnevno, dijeljenje informacija o ponašanju učenika s osobama koje ne sudjeluju u ocjeni ponašanja, a boravile su s učenikom tijekom dana, korištenje ocjenjivanja u praćenju učinaka intervencije

te uklapanje tehnike u složeniju intervenciju. Prema rezultatima istraživanja ova strategija je uspješna ako je tehnika popraćena odgovarajućim komponentama odnosa između učenika i učitelja te ako je učenik motiviran za njihovo korištenje.

Poučavanje temeljeno na shematskim prikazima (Jitendra, George, Sood, Price, 2010) jest strategija koja uključuje uočavanje vrste problema, organiziranje informacije pomoću dijagrama, pravljenje plana za rješavanje problema, rješavanje problema. Učitelji su samo posrednici u poučavanju, pri čemu vode vršnjačko poučavanje u parovima. Rezultati su istraživanja pokazali da je poučavanje temeljeno na shematskim prikazima dovelo do znatnog poboljšanja znanja učenika iz matematike.

2.2. Ostale strategije namijenjene suzbijanju problema u ponašanju u školskom okruženju

Prema Parsonsonu (2012) razred je jedan mali ekosustav gdje sve sastavnice tog ekosustava (učitelj, učenici, knjige, okruženje, i sl.) međusobno utječu na ponašanje pojedinog učenika. Sukladno tome individualne intervencije usmjerene ka jednome učeniku, čije je ponašanje označeno izazovnim, neće riješiti problem. Treba se djelovati na razred kao cjelinu.

Učinkovito poučavanje i pozitivno funkcioniranje razreda s niskim razinama ometajućeg ponašanja zahtijevaju planiranje i dosljednost. Čimbenici koji doprinose tim pozitivnim rezultatima identificirani su u pregledu literature od strane Kern i Clemens (2007) prema Parsonsonu (2012) te uključuju: 1) jasna, jednostavna pravila i očekivanja koja se dosljedno i pravedno primjenjuju; 2) predvidljivost događaja i aktivnosti uspostavljanjem rutine; 3) upotrebu informacija, znakova i signala za nadolazeće promjene aktivnosti, kao i za sadržaj, trajanje i posljedice pojedinih nastavnih aktivnosti; 4) često korištenje verbalnih i neverbalnih pohvala; 5) prilagodba težine svakoga zadatka i pružanje prilike za ostvarivanje uspjeha, budući da su problemi u ponašanju često povezani s teškoćama u učenju.

Parsonson (2012) navodi prema O'Connor, Dearing i Collins (2011) kako su razvoj i manifestiranje problematičnog ponašanja u razredu povezani i s niskom kvalitetom odnosa na relaciji učitelj-učenik.

U prilog tome Parsonson predlaže prema Alderman i Green (2011) četiri temeljne strategije „moći“ za poboljšanje odnosa između učitelja i učenika, a time i kontrole razreda te problematičnog ponašanja:

- „Prinudna moć“- podrazumijeva učiteljevo razumno korištenje autoriteta s ciljem postizanja promjene u ponašanju.
- „Upravljačka društvena moć“- podrazumijeva korištenje suptilnih strategija kao što su motivirajuće zanimljive aktivnosti, stvaranje prilika za akademski uspjeh, samoprocjenjivanje.
- „Stručna društvena moć“- podrazumijeva pružanje akademske podrške koja pomaže učenicima riješiti probleme koje nisu u stanju sami riješiti.
- „Laka društvena moć“- koja se odnosi na učiteljeve karakterne osobine kao što su entuzijizam, toplina, humor i sl. a potiču pozitivno ponašanje.

Tillery, Varjas, Meyers i Collins (2009) su naveli kako učitelji smatraju važnim učeniku odmah dati povratnu informaciju o njegovom ponašanju. Jedan je od učitelja naveo kako negativno ponašanje zahtjeva posljedice, bilo da se radi o gubitku nekakve privilegije, poslastice, vremena predviđenog za igru, bilo što. No bitno je da učenici nauče da za svako ponašanje slijedi posljedica.

Epstein (2008) je u svom priručniku ponudio 5 konkretnih preporuka sa strategijama koje bi pomogle učiteljima u osnovnim školama u smanjenju problematičnih ponašanja koji se najčešće pojavljuju. Prve tri preporuke je moguće odmah primijeniti u učionici.

- 1. preporuka: Važno je identificirati specifičnosti problema u ponašanju i uvjete koji ga potiču te sukladno tome djelovati na problem

Preporuka učiteljima je da pažljivo promatraju uvjete u kojima se javljaju problematična ponašanja, a u kojima ne, te specifičnosti problema u ponašanju. Sukladno prikupljenim informacijama učitelji moraju prilagoditi strategije potrebama učenika u kontekstu razreda (Epstein, 2008).

Ova preporuka uključuje sljedeće strategije:

- ✓ konkretan opis problematičnog ponašanja i njegovog utjecaja na učenje (preporučuje se da opis uključuje mjerljive termine koji su laki za komunikaciju)

- ✓ promatranje i bilježenje učestalosti i uvjeta u kojem se problematično ponašanje javlja (ključne informacije: vrijeme dana, tema koja se uči, mjesto u učionici, tip aktivnosti, teškoća zadatka, prisutnost određenih vršnjaka ili odraslih)
  - ✓ identifikacija okidača (kada, gdje i s kim se najčešće javlja problematično ponašanje)
- 2. preporuka: Važno je poticati stvaranje pozitivne atmosfere u učionici kako bi se smanjilo problematično ponašanje

Mnoge učinkovite intervencije u razredu koje se primjenjuju s ciljem smanjenja problematičnog ponašanja uklanjaju ili oslabljuju okidače. Ti okidači mogu biti rezultat nesklada između razrednih postavki ili akademskih zahtjeva i učenikovih sklonosti, sposobnosti i snage (Epstein, 2008). „Istraživanja pokazuju da kada se javi nesklad između učenikovih mogućnosti i težine/duljine akademskih zadataka povećava se frekvencija problematičnog ponašanja“ (Epstein, 2008: 15).

Prema tome učitelji mogu smanjiti problematično ponašanje preispitujući i mijenjajući očekivanja (Epstein, 2008).

Ova preporuka uključuje sljedeće strategije:

- ✓ preispitati i promijeniti razredna očekivanja (stvoriti rutinu gdje učenik zna točno kako se ponašati u određenoj situaciji kao što je odlazak/dolazak u školu, raspodjela i spremanje materijala tijekom zadatka, rad u grupi)
  - ✓ prilagoditi strategije kako bi se stvorile prilike za akademski uspjeh i sudjelovanje
- 3. preporuka: Važno je učenje i ojačavanje novih vještina koje potiču poželjno pozitivno ponašanje učenika i očuvanje pozitivne atmosfere u razredu

Preporučuje se aktivno učenje socijalnih vještina kako bi se problemi u ponašanju riješili primjenjujući naučene vještine, a pritom osigurati prilike i situacije u kojima bi se naučene vještine primjenjivale (Epstein, 2008).

Ova preporuka uključuje sljedeće strategije:

- ✓ identificiranje situacije u kojima učenik treba eksplicitne instrukcije za pozitivno ponašanje

„Istraživanja pokazuju da mnoga djeca s problemima u ponašanju imaju loše socijalne vještine, osobito sposobnost čitanja društvenih situacija te nemogućnost usklađivanja s

grupnim normama za odgovarajuće ponašanje. Ta nesposobnost da se na odgovarajući način odgovori na društvene situacije može dovesti do daljnjeg razornog i agresivnog ponašanja. Prije nego što pretpostavimo da se učenik svjesno loše ponaša, učitelj treba osvijestiti ima li učenik vještine i znanje za odgovarajuće ponašanje“ (Epstein, 2008: 16).

✓ podučavanje vještine pružanjem primjera, prakse i povratnih informacija

Epstein (2008) navodi strategije poučavanja koje mogu pomoći učenicima u primjeni i održavanju novih vještina ponašanja u različitim okruženjima a to su: objašnjavanje odgovarajućeg, pozitivnog ponašanja kako bi učenik razvio temeljito razumijevanje školskih normi, učenje svake vještine rastaviti na manje konkretne korake, modeliranje vještine i pružanje raznih primjera njihove uporabe u praksi, pružanje mogućnosti za neovisnu praksu i igranje uloga, poticanje i navođenje učenika na uporabu naučenih vještina ponašanja, davanje specifičnih povratnih informacija uz pohvale, postupno smanjivanje vanjskih uputa i nagrađivanje za prikazivanje naučene vještine ponašanja, pojačati korištenje vještina ponašanja tijekom vremena.

✓ primjena posljedica za pozitivno i negativno ponašanje

„Istraživanja su odavno pokazala da će se ponašanje povećati ako ga slijede pozitivna potkrepljenja, i smanjiti ako su praćene negativnim posljedicama ili uklanjanjem nagrada“ (Epstein, 2008: 17).

- 4. preporuka: Važno je izgrađivati odnose s kolegama stručnjacima te obiteljima učenika s problemima u ponašanju za kontinuiranu potporu i vođenje

Izgrađivati dobre odnose sa stručnjacima i obitelji u rješavanju problematičnog ponašanja može biti ključno. Stoga se učitelje potiče na suradnju sa stručnjacima, kolegama i obitelji u pronalasku rješenja, jer oni kao saveznici mogu ponuditi nove strategije, otvoriti nove vidike te pružiti podršku (Epstein, 2008)

- 5. preporuka: Na razini cijele škole važno je utjecati na smanjenje problematičnog ponašanja učenika

Učitelji u suradnji s ostalim osobljem škole mogu smanjiti problematično ponašanje učenika usvajanjem pristupa na razini cijele škole u prevenciji problematičnog ponašanja te poticanja pozitivnog ponašanja (Epstein, 2008).

Na taj bi način učitelji u suradnji s ostalim osobljem djelovali na dva područja rada, i u razredu i izvan njega čime bi se smanjila mogućnost pojavljivanja problematičnog ponašanja.

Velki i Romstein (2015) u svome priručniku za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju navodi savjete za rad s djecom s problemima u ponašanju u razrednome okruženju a to su:

- Postavljanje pravila i jasnih granica ponašanja koje treba izraditi s učenicom kako bi imao osjećaj kontrole.
- Dogovor o posljedicama u slučaju nepoštivanja pravila ponašanja. Učeniku objasniti zašto kršenje dogovorenih pravila donosi i određene posljedice. Preporučuje se zapisivanje dogovorenih postupaka kako bi uvijek prema potrebi podsjetili učenika na dogovoreno. Uvijek se pozivati na pravila i odgovornosti na preuzimanje posljedica ponašanja.
- Prilagodbu pravila i posljedica potrebama i mogućnostima učenika određene kronološke dobi (npr. nerealno je učenika s poremećajem ophođenja i/ili poremećajem s prkošenjem i suprotstavljanjem kazniti sjedenjem na odmoru na svome mjestu tjedan dana). Pravila i posljedice potrebno je prilagoditi i vlastitim mogućnostima.
- Opažanje vrsta ponašanja i učestalosti te procjena ponašanja učenika. Nužno je opažanje i praćenje utjecaja pojedinih situacija na učestalost javljanja određenog oblika nepoželjnog ponašanja.
- Podučavanje i uvježbavanje s učenicom različitih tehnika i metoda kontrole neželjenog ponašanja. Tako na primjer treba postupno učenika podučavati kako da stane i razmisli prije nego reagira (stani – razmisli – učini). Na takav način djeca se uče samokontroli što je ključni nedostatak kod djece s problemima u ponašanju.
- Uvježbavanje učenika u stjecanju kontrole nad neugodnim emocijama, posebice srdžbom, podučavanje načinima kontroliranja i upravljanja srdžbom u situacijama koje kod učenika izazivaju srdžbu. S učenicom se može dogovoriti da u takvim situacijama ode s mjesta sukoba, da koristi metode odvlačenja pozornosti, da sam sebe umiruje govoreći stvari koje ga umiruju, a koje ste prethodno dogovorili i uvježbavali. Osnovno je načelo rada u tehnikama samokontrole nagrađivanje što možete postići pozitivnim preusmjerenjem agresije u sportske i kreativne aktivnosti.
- Podučavanje učenika vještinama rješavanja problema. Metoda kojom možete olakšati učenje postupci su igranja uloga kako bi učenik stekao uvid u vlastite krive

percepcije događaja ili osoba oko njega i kako bi se naučio nositi s uzbuđenjem bez agresivnog postupanja.

- Uvježbavanje empatije zbog toga što je kod učenika s problemima u ponašanju jedan od velikih problema i nedostatak empatije. Stoga je bitno uvježbavati empatiju kako bi učenik naučio razumjeti emocije i stavove druge osobe. Svi ti postupci pridonijet će boljem snalaženju u socijalnim odnosima i situacijama sukoba u kojima se može naći.
- Davanje jednog po jednog školskog zadatka. U protivnom će davanje niza zadataka i zahtjeva sigurno izazvati suprotstavljanje.
- Zadbivanje učenikove pozornosti prije iznošenja zahtjeva što očekujete od njega. Ako učenik ne obraća pozornost na ono što govorite, potrebno je na smiren način privući njegovu pozornost prije iznošenja zahtjeva. Ponekad će biti učinkovito zbuniti ga i skrenuti mu pozornost koristeći se nekom od tehnika odvratanja pozornosti, a u nekim se situacijama možete poslužiti i humorom.
- Davanje dovoljno vremena učeniku da poslušati i učini ono što mu je zadano. U situaciji kada ne poslušati, potrebno je učeniku dati kraće vrijeme za predah. Tada se ne obraćati učeniku što će dati bolje rezultate nego neprestani pritisak.
- Izbjegavanje naredbi u komunikaciji.
- Pohvale, odobravanje i pozitivna pažnja kojima treba nagrađivati poslušna ponašanja. Također je poželjno učenika nakon razdoblja neposlušnosti nakratko izolirati kako bi napravio predah. Potrebno je nagrađivati prosocijalno (poželjna ponašanja pomaganja drugim osobama i razumijevanja problema vršnjaka), a ne antisocijalno ponašanje te pažljivo birati potkrjepljenja za poželjna ponašanja.
- Korištenje strategija u školskim aktivnostima koje smanjuju osjećaj manje vrijednosti, naučenu bespomoćnost i pojačavaju pozitivnu sliku o sebi.
- Davanje povratne informacije i odgovor na ponašanje učenika koji uvijek moraju biti usmjereni na samo ponašanje, a nikako ne na učenikovu osobnost. Bitno je da učenik uvidi kako ste spremni uložiti dodatni napor i pružiti mu podršku i pomoć.
- Izgradnju međusobnih odnosa i poštovanja. Učeniku dati priliku da kaže što želi i saslušati ga. Pri komunikaciji s učenikom u takvoj situaciji treba ostati usredotočen na problem ili situaciju koja se dogodila. Potrebno je paziti da vas učenik ne uvuče u raspravu koju on želi i odvuče pozornost s onoga što je bitno.

- Slušanje učenikova mišljenja, nepozivanje na prošle događaje i kršenje pravila koji nemaju veze s trenutačnom situacijom kako biste kod učenika postigli smanjenje nepoželjnog ponašanja.
- Komuniciranje bez vike, unošenja u lice i stajanja preblizu.
- Ostvarivanje pozitivne komunikacije s učenicom što je iznimno važno kako biste uspostavili suradnički odnos te kako biste mogli razgovarati s njim bez pružanja otpora. Pozitivna je komunikacija najbolja tehnika rada s takvim učenicima. Kada komunicirate s učenicom, on treba uvidjeti da ste u tom trenutku usmjereni samo na njega. U komunikaciji se trebate usmjeriti na ono što je pozitivno, uočiti, istaknuti i razvijati pozitivne oblike ponašanja. U verbalnoj komunikaciji trebate se upotrebljavati pozitivne izjave. Nakon nepoželjnog ponašanja potrebno je razgovarati s učenicom kako biste saznali njegovo viđenje situacije, a zatim ispitati i uvidjeti činjenice. Potom s učenicom treba napraviti plan koji se odnosi na daljnje ponašanje, pratiti i vrjednovati dogovoreno ponašanje. U pojedinim slučajevima nećete moći razgovarati odmah s učenicom, nego ćete ga ponekad morati izolirati, u smislu da ga izvedete iz trenutnog okruženja. Ponekad će biti potrebno prekinuti svađu ili učenikovo ponašanje u slučajevima kada učenik svojim ponašanjem ugrožava sebe ili druge. U takvim situacijama treba jednostavnim i kratkim rečenicama dati naredbu da učenik prestane s ugrožavajućim ponašanjem.

2.3. Dosadašnja istraživanja učinkovitih strategija tretmana problema u ponašanju u razrednom okruženju

Kern i sur. (2001, prema Bouillet, 2013) proveli su istraživanje kojem je cilj bio ispitati učinkovitost strategije prilagodbe kurikuluma temeljem funkcionalne procjene učenika. U eksperimentu su sudjelovala 2 učenika s problemima u ponašanju koja su pohađala nastavu u posebnome razredu. Istraživanje se sastojalo od dvije faze. U prvoj je fazi izvršena procjena gdje su se identificirale obrazovne aktivnosti koje su povezane s problemima u ponašanju, sukladno procjeni u drugoj fazi sprovedene su intervencije. Rezultati su pokazali da su oba učenika za vrijeme eksperimenta pokazivala znatno manje problema u ponašanju i pokazivala veći interes za nastavu.

Sutherland i Wehby (2001, prema Bouillet, 2013) proveli su istraživanje kojim je ispitan učinak korištenja nagrađivanja učenikova ponašanja u radu s učenicima s problemima u ponašanju. U istraživanju je sudjelovalo 20 učitelja i 216 učenika, a podaci su prikupljeni samoprocjenom učitelja o korištenju nagrada u radu s učenicima s problemima u ponašanju. Rezultati su pokazali da su učitelji u eksperimentalnoj skupini primjenjivali puno više pohvala, što je pridonijelo boljem ponašanju učenika – oni su točnije i češće odgovarali na pitanja učitelja. Učitelji su intervenciju procijenili primjenjivom i korisnom.

Prema istraživanju Martens, Peterson, Witt i Cirone (1986) učitelji radije koriste strategije koje su usmjerene na podupiranje pozitivnog, primjerenog ponašanja nego strategije koje su usmjerene na kažnjavanje neprimjerenog, negativnog ponašanja. Prema ovom istraživanju ono što je zajedničko svim strategijama koje su ocijenjene kao najefektivnije, najčešće i najjednostavnije za uporabu jest: preusmjeravanje učenika k pozitivnom, primjerenom ponašanju i manipulacija prethodno dogovorenim materijalnim nagradama.

U istraživanju Jonhson i Pugach (1990) o percepciji učitelja o interventnim strategijama kada se radi o poteškoćama u učenju i problemima u ponašanju, koje su odgovorne i koliko se koriste, učitelji ne preferiraju strategije koje izlaze iz okvira škole, kao što je npr. promatranje učenika izvan učionice, ispitivanje o njegovoj obiteljskoj situaciji i sl. Nadalje kada se radi o intervencijama u problemima u ponašanju visoko je ocijenjen pozitivan pristup koji uključuje ostvarivanje pozitivnih posljedica za poželjno ponašanje.

Lane, Little, Phillips i Welsh (2007, prema Bouillet 2013) proveli su istraživanje koje je podrazumijevalo usmjereno vršnjačko učenje u parovima s ciljem poboljšanja čitanja i razumijevanja pročitano. Ova strategija je organizirana kao dopunska aktivnost. Rezultati su pokazali da su primjenom ove strategije pojačane čitalačke vještine svih učenika, a njihovo se ponašanje poboljšalo.

Sutherland, Wehby, Gunter (2000) navode kako je zajedničko učenje obećavajuća nastavna metoda za učenike s problemima u ponašanju jer pruža priliku za vježbanje komunikacijskih vještina no ipak potrebno ju je još istražiti.

Alter i sur. (2008, prema Bouillet, 2013) proveli su istraživanje u kojem je cilj bio ispitati učinkovitost strategije prikupljanja žetona. Ova prethodno opisana strategija primijenjena je na nastavi matematike s jednim učenikom. Rezultati su pokazali kako su se učenikove matematičke vještine te ponašanje poboljšalo.

Parsonson (2012) također navodi Igru dobrog ponašanja. Igra uključuje uspostavljanje malog broja eksplicitnih pravila koja utvrđuju pozitivna očekivanja u ponašanju (npr. poštivati druge, odgovorno rješavati probleme i sl.) te njihovo definiranje i praćenje na dnevnoj bazi. Parsonson objašnjava kako ploča s pravilima odnosno pozitivnim ponašanjima mora biti na vidljivom mjestu svim učenicima u svakome trenutku. Igra se temelji na prikupljanju bodova za svako navedeno pozitivno ponašanje, odnosno bod za svako manifestiranje pozitivnog ponašanja. Razred je podijeljen u najmanje dva tima. Istraživanje je pokazalo da je primjena ove igre u razredu doprinijela dosljedno manjoj razini problematičnog ponašanja jer su vršnjaci izvršili pritisak na članove svog tima koji su manifestirali problematično ponašanje s ciljem kako bi njihov tim imao veću šansu za pobjedu.

George (2010, prema Bouillet, 2013) je proveo istraživanje kojem je cilj bio provjeriti učinkovitost strategije odgovaranja pomoću kartica u radu s učenicima s problemima u ponašanju. Kratice su bile: da/ne kartice, točno/netočno te kartice na kojima su učenici sami dopunjavali dogovore. Korištenjem kartica prilikom odgovaranja učenici su bili aktivniji, davali su više točnih odgovora a i problemi u ponašanju su se smanjili.

U istraživanju koje su proveli Tillery, Varjas, Meyers i Collins (2009) učitelji u prvom razredu i odgajatelj su naveli nekoliko strategija koje se primjenjuju kada se radi o problematičnom ponašanju. Kada se radi o nekakvom većem problematičnom ponašanju tada odmah reagiraju, no kada se radi o manjem problematičnom ponašanju tada najprije upute nekoliko upozorenja. Veliki broj ispitanika u ovom istraživanju koristi verbalni ukor kako bi prekinulo problematično ponašanje. No gotovo je svaki ispitanik naveo postepeni disciplinski sustav, koji počinje s upozorenjima, zatim prelazi na isključivanje iz aktivnosti za svako nepoželjno ponašanje, i na kraju obavještanje roditelja ili skrbnika ili upućivanje ravnatelju/pedagogu.

Prema Bouillet (2013) prilagodba nastave učenicima s problemima u ponašanju podrazumijeva veću razinu individualizirane nastave, otvaranje većeg broja mogućnosti za aktivno sudjelovanje u nastavi, korištenje suradničkog učenja, postupno i zorno prezentiranje odgojno-obrazovnih sadržaja, te korištenje suvremene didaktičke tehnologije.

3. KOMPETENCIJE UČITELJA I PREVENCIJA PROBLEMA U PONAŠANJU

Prevenција poremećaja u ponašanju definira se kao „odgojno-obrazovni proces koji učitelji trebaju organizirati kao preventivne aktivnosti u odnosu na nastanak poremećaja u ponašanju te na ranim pedagoško-preventivnim osebujnostima rada unutar nastave, ali i izvan nje“ (Opić i Jurčević, 2008: 183).

Stručni suradnici najčešće provode preventivne djelatnosti na razini škole i razreda, no vrlo je bitno da su i učitelji upoznati s preventivnim djelatnostima i da posjeduju kompetencije za iste. Opić i Jurčević (2008) smatraju da bi učitelji trebali biti nositelji preventivnih djelatnosti a stručni suradnici njihova pomoć, jer učitelji najbolje poznaju svoje učenike, njihove navike, strahove, potrebe i želje, te provode najviše vremena s njima.

Opić i Jurčević (2008) proveli su istraživanje kojemu je cilj bio istražiti kompetentnost učitelja za provedbu mjera pedagoške prevencije. Istraživanje je provedeno na području 11 osnovnih škola Sisačko-moslavačke županije, a sudjelovalo je 56 učitelja/razrednika. Rezultati su pokazali da se 67% učitelja iz ukupnog uzorka ne smatra kompetentnim za provedbu mjera pedagoške prevencije. Kao prepreku navode ne poznavanje metoda pedagoške prevencije i nedostatak vremena, no kontradiktorno ovom rezultatu jest što njih 68,75% ne sudjeluje na seminarima i skupovima gdje bi mogli steći potrebne kompetencije. Kao najdominantniju aktivnost u prevenciji problema u ponašanju navode radionice.

O nekompetentnosti učitelja u radu s učenicima s problemima u ponašanju govori i Niesyn (2009, prema Bouillet, 2014) te navodi kako je to često popraćeno nedostatkom organiziranog i planiranog programa podrške.

Prema rezultatima Bouillet (2014) petina ispitanika kompetentnost učitelja za rad s učenicima s problemima u ponašanju procjenjuje zadovoljavajućom, nadalje vidljiva je niska razina suradnje među učiteljima te usuglašenosti oko procjene prihvatljivosti ponašanja.

Opić, Jurčević-Lozančić (2008) smatraju da pedagoška prevencija podrazumijeva nekoliko preduvjeta:

1. obrazovanje tijekom studija za rad s učenicima s posebnim potrebama (specijalna pedagogija; poremećaji u ponašanju) - tijekom redovitog obrazovanja učitelja premalo se vremena posvećuje radu s učenicima koji pokazuju probleme u ponašanju.

2. cjeloživotno obrazovanje - zvanje učitelja zahtijeva cjeloživotno obrazovanje i usavršavanje. Broj rizičnih čimbenika koji nas okružuju veći je nego ikad prije. Da bismo znali kako uspješno djelovati u prevenciji problema u ponašanju, potrebno je kontinuirano usavršavanje i primjena novih znanja i vještina.

Prema Avdić, Škahić (2018) preventivni programi bi trebali sadržavati sljedeće aktivnosti:

- intervencije usmjerene na vršnjake: razvijanje uspješne komunikacije, unapređivanje razumijevanja svojih osjećanja, poboljšanje socijalnih vještina i vještina rješavanja problema, odupiranje pritisku vršnjaka, upoznavanje s posljedicama zloupotrebe psihoaktivnih tvari i drugih ovisnosti, poticanje ponašanja koje je u skladu s roditeljskim pravilima i redovno pohađanja nastave, poboljšanje, razvijanje samokontrole i samopouzdanja, smanjivanje problema u ponašanju i druženja s devijantnim vršnjacima.
- intervencije usmjerene na roditelje: poboljšanje interakcije roditelj-dijete, organiziranje sastanaka na kojima se govori o ponašanju članova porodice, uzajamno potkrepljivanje pozitivnog ponašanja i planiranje zajedničkih obiteljskih aktivnosti, poboljšanje obiteljskih odnosa, reduciranje psihijatrijskih simptoma kod roditelja, podizanje svijesti roditelja o bitnosti pružanja podrške djeci, podučavanje samohranih roditelja uspješnoj roditeljskoj praksi, uključivanje predstavnika svih službi koje mogu imati značaja za porodicu kojoj je potrebna pomoć, razvijanje, jačanje i unapređivanje vještina uspješnog roditeljstva kroz edukacijski i savjetodavni rad, primjena interaktivnih tehnika učenja i organiziranje radionica na kojima roditelji i djeca zajednički uče i uvježbavaju naučene vještine, podučavanje roditelja vještinama obiteljske komunikacije.

4. ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE S PROBLEMIMA U PONAŠANJU U RH

Republika Hrvatska je 1991. godine potpisala Konvenciju u pravima djeteta prema kojoj svako dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje, a 2007. potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom obvezala se na ravnopravan pristup obrazovanju osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju. Jedan od ciljeva strateškog plana za razdoblje 2012. – 2014. Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske jest poticanje inkluzivnog obrazovanja. U hrvatskome registru osoba s invaliditetom u siječnju 2013. zabilježeni su podatci o 34 037 djece s teškoćama u razvoju do navršene 18 godine, što čini 6,5 % od ukupnog broja osoba s invaliditetom. U školskoj godini 2009./2010. na području Republike Hrvatske 14 098 djece s teškoćama u razvoju je bilo uključeno u redovite osnovne škole (DZS, 2011), dok je 2012./2013. godine 15 529 djece s teškoćama u razvoju pohađalo redovite osnovne škole (DZS, 2014).

U Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 152/14) u čl. 65, detaljnije se navodi kategorizacija učenika s teškoćama:

- učenici s teškoćama u razvoju
- učenici s teškoćama u učenju
- **učenici s problemima u ponašanju i emocionalnim problemima**
- učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima.

Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, a što uključuje i učenike s problemima u ponašanju (NN 24/15, čl. 3., st. 3. i 4.) primjereni program odgoja i obrazovanja predstavlja nastavni plan i program i/ili kurikulum koji omogućuje odgojno-obrazovno napredovanje učenika poštujući specifičnosti njegove teškoće, njegova funkcioniranja i odgojno-obrazovne potrebe. Programe dijeli na:

- redovite programe uz individualizirane postupke
- redovite programe uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke
- posebne programe uz individualizirane postupke
- posebne programe za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke.

Redoviti program uz individualizirane postupke namijenjen je učenicima koji mogu svladati redoviti nastavni plan i program/kurikulum bez sadržajnog ograničavanja, ali su im zbog specifičnosti u funkcioniranju potrebni individualizirani postupci u radu.

Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke (tzv. prilagođeni program) određuje se učenicima koji s obzirom na vrstu teškoće ne mogu svladati nastavni plan i program/kurikulum bez sadržajnog ograničavanja te im je potreban individualizirani pristup u radu uz prilagodbu sadržaja učenja.

Posebni program uz individualizirane postupke čini posebno strukturirani sadržaj nastavnih planova i programa/kurikuluma izrađen prema učenicovim mogućnostima i sposobnostima. Određuje se učenicima koji s obzirom na vrstu teškoće ne mogu svladati prethodna dva programa.

Posebni program za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke program je koji se provodi u odgojno-obrazovnoj skupini kao obvezno osnovno obrazovanje i kojem je cilj s obzirom na učenikove funkcionalne sposobnosti osposobiti učenika za najjednostavnije aktivnosti svakodnevnoga života i rada, a provodi se od 7. do 21. godine. Navedeni se program odnosi na učenike koji nakon završenog osnovnoškolskog obrazovanja po posebnom programu uz individualizirane postupke ne mogu nastaviti srednjoškolsko obrazovanje po posebnom programu.

Svi učenici s teškoćama u razvoju, pa tako i učenici s problemima u ponašanju, s obzirom na procjenu Stručnog povjerenstva Ureda o potrebi uključivanja pomoćnika u nastavi/stručnog komunikacijskog posrednika imaju pravo na pomoćnika u nastavi. Prema Nacrtu prijedloga Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (MZOŠ, 2015) učenici koji ostvaruju pravo na potporu pomoćnika u nastavi su oni učenici koji svladavaju nastavni plan i program škole koju pohađaju, ali imaju veće teškoće koje ih sprečavaju u funkcioniranju bez podrške druge osobe odnosno imaju:

- značajna motorička oštećenja zbog kojih ne mogu samostalno sudjelovati u odgojno-obrazovnim aktivnostima niti obavljati osnovne životne radnje,
- značajne teškoće u komunikaciji i socijalnim interakcijama koje onemogućavaju učenika u samostalnom izvršavanju odgojno-obrazovnih aktivnosti, a povezane su s poremećajima iz autističnog spektra,

- teškoće u intelektualnom funkcioniranju udružene s višestrukim teškoćama zbog kojih ne mogu samostalno sudjelovati u odgojno-obrazovnim aktivnostima,
- značajne senzoričke teškoće povezane s oštećenjem vida ili oštećenjem sluha zbog kojih ne mogu samostalno sudjelovati u odgojno-obrazovnim aktivnostima,
- ponašanja koja ih značajno ometaju u funkcioniranju i ugrožavaju njihovu fizičku sigurnost i fizičku sigurnost drugih učenika, a uključeni su u neki od oblika psihosocijalnih tretmana izvan školske ustanove (MZOŠ, 2015).

Commented [MN2]: Dodati na kraju u zagradi autora i godinu

5. ZAKLJUČAK

Cilj je ovog rada bio dati pregled strategija i bitnih informacija o učenicima s problemima u ponašanju koje učitelji mogu primijeniti u svakodnevnom radu s učenicima s problemima u ponašanju radi prepoznavanja ključnih elemenata njihova procesa odgoja i obrazovanja. Pregledom literature u ovome radu moguće je zaključiti da postoje učinkovite strategije tretmana problema u ponašanju u razrednome okruženju. Te su strategije razmjerno jednostavne za primjenu, ne iziskuju puno vremena učitelja te su pozitivno usmjerene. Ono što je zajedničko svim učinkovitim strategijama tretmana problema u ponašanju jest prilagodba didaktičkog pristupa, usmjerenost učitelja na ponašanje učenika uz primjenu tehnika pozitivnog potkrepljenja ponašanja i kreiranje razredno-nastavnog ozračja koje maksimalno pridonosi dobrobiti svih učenika. Dakako je bitno, kažu autori, u primijeni strategija tretmana problema u ponašanju uvrstiti i suradničko učenje i vršnjačku pomoć uz posredovanje učitelja. Navedene se strategije tretmana problema u ponašanju mogu primijeniti sa svim učenicima.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 87/2008) propisuje da su i učenici s problemima u ponašanju i emocionalnim problemima učenici s posebnim odgojno obrazovnim potrebama, te sukladno tome zahtijevaju stručne tretmane. Budući da je zakonom određeno, učitelji su dužni učenicima s problemima u ponašanju osigurati primjerene oblike odgoja i obrazovanja. Prema tome učitelji imaju važnu ulogu u nastojanjima usmjerenim k pozitivnim promjenama u ponašanju učenika s problemima u ponašanju i poboljšanju akademskih mogućnosti. Sukladno tome učitelje je potrebno već tijekom obrazovanja pripremiti za rad s učenicima s problemima u ponašanju te im i kasnije osigurati i pružiti priliku za cjeloživotno obrazovanje. Nadalje, učiteljima je bitno i osigurati pomoć stručnih suradnika te znanstvene pokazatelje pojedinih djelotvornih strategija tretmana problema u ponašanju.

Znanstvena evaluacija pojedinih strategija tretmana problema u ponašanju ne mora biti opširna i komplicirana, moguće je provoditi i na manjem broju ispitanika. Ovo otvara mogućnosti da se u budućnosti na području Republike Hrvatske stvori baza empirijski provjerenih strategija tretmana problema u ponašanju koja bi bila dostupna svim obrazovnim djelatnicima. Prikazom ove literature ali i iskustvom iz prakse poznato je da bez učinkovitih strategija u radu s učenicima s problemima u ponašanju oni imaju male mogućnosti za uspješnu socijalizaciju i postizanje akademskog uspjeha.

6. LITERATURA

1. Avdić A., Škahić E. (2018). Uzroci i pedagoška prevencija poremećaja ponašanja učenika osnovnoškolskog uzrasta. *DHS* 2.,5, 313-338.
2. Bornstein, M. H., Hahn, C. S., Haynes, O. M. (2010). Social competence, externalizing, and internalizing behavioral adjustment from early childhood through early adolescence: Developmental cascades. *Development and Psychopathology*, 22, 717 – 735.
3. Bouillet, D. (2014). Procjena i samoprocjena problema u ponašanju učenika razredne nastave: prilike i izazovi. *Kriminologija i socijalna integracija*, 22 (1), 105-129.
4. Bouillet, D. (2013). Djelotvorne strategije u poučavanju učenika s problemima u ponašanju. *Napredak*, 154 (1-2), 103-130.
5. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Burke, M. D., Vannest, K., Davis, J., Davis, C., Parker, R. (2009). Reliability of Frequent Retrospective Behavior Ratings for Elementary School Students with EBD. *Behavioral Disorders*, 34 (4): 212-222.
8. Cakić, L., Tivčić-Bećirević, I. (2009). Prihvaćenost dječaka i djevojčica u skupini vršnjaka predškolske dobi. *Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 150 (2), 140-153.
9. Davison, G. C., Neale, J. M. (1996). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Državni zavod za statistiku RH (2011). *Izješće br. 1442: Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, kraj šk. g. 2009/2010. i početak šk. g./ped. g. 2010/2011.* Preuzeto 2. 9. 2019. s http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1442.pdf
11. Državni zavod za statistiku RH (2014). *Izješće br. 1520: Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, kraj šk. g. 2012/2013. i početak šk. g./ped. g. 2013/2014.* Preuzeto 2.. 2019. s http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/SI-1520.pdf
12. Dutton Tillery, A., Varjas, K., Meyers, J., Collins, A. S. (2009). General Education Teachers' Perceptions of Behavior Management and Intervention Strategies. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12 (2), 86–102.

13. Epstein, M. H., Mathematica Policy Research, Inc., Institute of Education Sciences (U.S.). National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (U.S.). (2008). *Reducing behavior problems in the elementary school classroom*. Washington, D.C.: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance.
14. Grozdek, M., Kuterovac-Jagodić, G., Zarevski, P. (2007). Samopojmanje srednjoškolaca različitog školskog uspjeha. *Suvremena psihologija*, 10. (1), 37-54.
15. George, Ch. L. (2010). Effects of Response cards on performance and Participation in Social Studies for Middle School Students with Emotional and Behavioral Disorders. *Behavioral Disorders*, 35 (3), 200-213.
16. Jitendra, A. K., George, M. P., Sood, Sh., Price, K. (2010): Schema-Based Instruction: Facilitating Mathematical Word Problem Solving for Students with Emotional and Behavioral Disorders. *Preventing School Failure*, 54 (3): 145-151.
17. Johnson, L. J., Pugach, M. C. (1990). Classroom Teachers' Views Of Intervention Strategies For Learning And Behavior Problems: Which Are Reasonable And How Frequently Are They Used?. *The Journal of Special Education*, 24 (1), 69–84.
18. Kern, L., Delaney, D., Clarke, S., Dunlap. G., Childs, K. (2001). Improving the Classroom Behavior of Students with Emotional and Behavioral Disorders Using Individualized Curricular Modifications. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9 (4): 239-247.
19. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu – Roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
20. Kranželić-Tavra, V. (2002). Rizični i zaštitni čimbenici u školskom okruženju kao temelji uspješne prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1), 1-12.
21. Koller-Trbović, N. (2004). Poremećaji u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić, J., Koller-Trbović, N. i Uzelac, S. (ur.), *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja* (str. 83-96). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
22. Mulcahy, C. A., Krezmien, M. P. (2009). Effects of a Contextualized Instructional Package on the Mathematics Performance of Secondary Students with EBD. *Behavioral Disorders*, 34 (3): 136-150.
23. Martens, B. K., Peterson, R. L., Witt, J. C., Cirone, S. (1986). *Teacher Perceptions of School-Based Interventions*. *Exceptional Children*, 53 (3), 213–223.

24. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2015). *Nacrt prijedloga Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima*. Preuzeto 2. 9. 2019. https://www.azoo.hr/userfiles/materijali_prezentacije/Pravilnik_o_pomocnicima_u_nastavi.pdf
25. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2015). *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 24/15*. Narodne novine
26. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2018). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 87/2008*. Narodne novine.
27. Opić, S. (2007). Poremećaji u ponašanju učenika osnovne škole: doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
28. Opić, S., Jurčević-Lozančić, A. (2008). Kompetencije učitelja za provedbu pedagoške prevencije poremećaja u ponašanju. *Odgojne znanosti, 10* (1), 181-194.
29. Parsonson, B. S. (2012). Evidence-based Classroom Behaviour Management Strategies. *Kairaranga, 13* (1), 16-23.
30. Sutherland, K. S., Wehby, J. H. (2001). The Effect of Self- Evaluation on Teaching Behavior in Classrooms for Students with Emotional and Behavioral Disorders. *The Journal of Special Education, 35* (3), 161-171.
31. Sutherland, K. S., Wehby, J. H., Gunter, P. L. (2000). The Effectiveness of Cooperative Learning with Students with Emotional and Behavioral Disorders: A Literature Review. *Behavioral Disorders, 25* (3), 225–238.
32. Sutherland, K.S., Singh, N.N. (2004). Learned helplessness and students with emotional or behavioral disorders. *Behavioral disorders, 29* (2), 169-181.
33. Tasić, D. (1994). Komunikacija između roditelja i djece i izražavanje poremećaja u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija, 2* (1), 59-76.
34. Tomljenović, Ž., Nikčević-Milković, A. (2005). Samopoštovanje, anksioznost u ispitnim situacijama i školski uspjeh kod djece osnovnoškolske dobi. *Suvremena psihologija, 8* (1), 34-55.
35. Velki, T., Romstein, K. (2015). Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Osijek. Osječko-baranjska županija.
36. Vulić-Prtorić, A., Lončarević, I. (2016). Školski uspjeh i mentalno zdravlje: Od relacija do intervencija. *Napredak, 157* (3), 302-324.
37. (2015). *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*. NN 24/15.